

Daniela Rebac, mag. iur.¹
doc. dr. sc. Ozren Pilipović¹
izv. prof. dr. sc. Nenad Rančić¹

STAV KATOLIČKE CRKVE O GOSPODARSKIM PITANJIMA

Izvorni znanstveni rad / original scientific paper
UDK 322

Katolička crkva, kao sudionik društvenoga života, i zbog svoga poslanja, smatra se odgovornom za izražavanje stava o svim društvenim, pa tako i gospodarskim pitanjima. To pravo joj priznaje i suvremeno zakonodavstvo. Međutim, taj stav često nije dovoljno poznat u javnosti. Crkva ne može dati neka konkretna tehnička rješenja, na temelju socijalnoga nauka, a to joj nije niti zadaća u društvu. Međutim, Crkva, kao iznimno bitna institucija vjerskog i općedruštvenog života, može i dužna je učiti u društveni dijalog o gospodarskim pitanjima, nudeći svoj pogled na njih i djelujući kroz ostale formalne i neformalne društvene institucije u okviru svojeg poslanja. Crkva je oduvijek skrbrila o onima kojima je bila potrebna pomoć, a s društvenim promjenama u industrijskoj revoluciji započela je sustavno izgrađivati svoj socijalni nauk koji se razvija do danas. U socijalnom nauku Crkve, izloženom od crkvenoga učiteljstva, i utemeljenom na Svetom pismu, jasno je izražen temeljni stav o gospodarskim pitanjima: čovjek je u središtu svega gospodarskoga života i njemu treba dati prednost pred svim drugim interesima u gospodarstvu. Crkva je izgradila načela na kojima počiva njezin socijalni nauk: dostojanstvo ljudske osobe, opće dobro, supsidijarnost i solidarnost, a dala je i svoje mišljenje o pojedinim pitanjima: radu, gospodarstvu i međunarodnomu razvoju.

Ključne riječi: *socijalni nauk Crkve, Crkva i država, društvo, dijalog, rad, gospodarstvo.*

1. Uvod

Tema gospodarskih pitanja dotiče se života svih ljudi u jednom društvu, kako u njihovu osobnom, tako i u profesionalnom životu. Ovom temom se, prije svega, bave ekonomske znanstvene discipline, a praktični gospodarski život se odvija kroz različite ekonomske aktivnosti. Budući da se dotiče svih ljudi, ova tema zaokuplja i Katoličku crkvu. Ona je u svom nauku sveobuhvatno obradila temu gospodarskih pitanja, te je izložila u brojnim dokumentima. Tako se može u potpunosti upoznati nauk koji prihvaćaju njezini članovi, ali se, predstavljajući svoje stavove, kao važan subjekt u društvu, ona uključuje u dijalog o važnim

¹ Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

pitanjima koja se tiču bilo pojedinih njegovih članova, bilo općega dobra. Svrha je ovoga rada predstaviti i kritički promotriti stav Katoličke crkve o gospodarskim pitanjima. Taj stav se, kao i cjelokupni nauk Katoličke crkve, temelji na Svetom pismu (Bibliji) i njegovu tumačenju, s pozornošću na znakove vremena. Iako je temelj nepromjenjiv, pa time i statičan, razvoj nauka koji na njemu počiva je dinamičan jer prati uvijek nova društvena, pa tako i gospodarska gibanja koja se javljaju u određenom vremenu i kulturi. Crkva je dužna iznijeti svoj stav s odgovornošću prema temelju na kojemu počiva njezin nauk i poslanje, biti dosljedna u svojim stavovima, ne pristajući ni uz jedan društveni, gospodarski ili politički sustav, vlast ili stranku, nego uz istinu. Ovakav njezin stav nailazi na kritiku i nerazumijevanje jer se često ne podudara s prevladavajućom ekonomskom teorijom i/ili praksom društvenih odnosa na određenom području. Ipak, i to promišljanje jednog relevantnog društvenog čimbenika se nužno mora čuti, kako bi se gospodarska pitanja, koja se tiču života svih članova društva, osobito ako su u značajnomu dijelu istovremeno i članovi Katoličke crkve, cjelovitije sagledala.

Povijesno gledajući stav katoličke teologije o ekonomskim pitanjima imao je dugu evoluciju i ovisio je o tome kako su pojedini utjecajni teolozi govorili o ovim pitanjima i kako su promišljali pojedinu gospodarsku djelatnost. Tako je npr. sv. Augustin smatrao da trgovci neće naći svoje mjesto u raju². Slično glede trgovine smatra i sv. Toma Akvinski koji smatra da je ista opravdana samo ako pribavlja korist državi, ako uvozi robu koje nema u toj državi ili ako služi izdržavanju trgovčeve obitelji³. Danas pojedinci pa i skupine unutar Crkve iznose različita mišljenja (to je bilo prisutno i kroz čitavu povijest Crkve) koja odudaraju od službenog stava crkve od kojih je u Latinskoj Americi najpopularnija teologija oslobođenja u kojoj autori zastupaju teze koje su mješavina crkvenog nauka i marksizma⁴.

2. Zašto Katolička crkva govori i ima pravo govoriti o gospodarskim pitanjima?

Smatramo da je na samom početku potrebno dati odgovor na pitanje zašto Katolička crkva uopće govori o gospodarskim pitanjima? Ona sama je to najbolje izrazila u Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* Drugoga vatikanskog sabora⁵ u kojoj stoji: „Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe, jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu. Njihova se naime zajednica sastoji iz ljudi koje u Kristu sjedinjene vodi Duh Sveti u njihovu hodu prema Očevu kraljevstvu; oni su primili poruku spasenja da je iznesu pred svakoga. Zbog toga ta zajednica stvarno doživljuje samu sebe prisno povezanom s ljudskim rodом i s njegovom poviješću.“⁶ Ovdje je, teološkim

² Wood, D., *Medieval Economic Thought*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, str. 204.

³ Isto, str.117.

⁴ Vidjeti više u: Gutierrez, G., *Teologija oslobođenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989.

⁵ Sabori (koncili) su sastanci biskupa (ali teološki nije nužno samo njih) na kojima se vijeća o crkvenim pitanjima, stvaraju zaključci i objavljuju propisi. Biskupi, pod vodstvom pape i zajedno s njime, raspravljaju i donose zaključke te pokazuju svoje redovno učiteljstvo., Usp. Rahner, K. – Vorgrimler, H.: *Teološki rječnik*, forum bogoslova Đakovo, Đakovo 1992., str. 495-496.

Drugi vatikanski sabor (1962.-1965.) sazvaio je papa Ivan XXIII. Jedna od bitnih značajki ovoga Sabora bilo je njegovo pastoralno usmjerenje jer je htio izreći nauk Crkve u povijesnom i kulturološkom kontekstu svoga vremena.

⁶ *Gaudium et spes, pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, u: *Drugi vatikanski koncil: Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008. (dalje: *Gaudium et spes*), br. 1, str. 651-652.

jezikom, izražena briga cijele zajednice Crkve, izrečena putem njezina učiteljstva⁷, za ljudsku zajednicu s kojom je povezana. Sabor zbog toga svoju riječ upravlja „ne više samim sinovima Crkve i svima koji zazivaju Kristovo ime nego bez oklijevanja svim ljudima sa željom da svima izloži kako shvaća prisutnost i djelovanje Crkve u suvremenom svijetu. Sabor ima, dakle, pred očima svijet ljudi, to jest cjelokupnu ljudsku obitelj sa sveukupnom stvarnošću u kojoj živi; svijet kao pozornicu povijesti čovječanstva, obilježen njegovim pothvatima, njegovim porazima i pobjedama.“⁸ Sabor, nadalje, kada govori o suvremenom svijetu kaže da se radi o tomu da se spasi ljudska osoba i da se bolje izgradi cijelo društvo te da u tomu nema nikakve zemaljske ambicije.⁹ Dokument istoga Sabora *Dignitatis humanae* podsjeća na poslanje Crkve koja je, po volji svoga Utemeljitelja, učiteljica istine, koju navješćuje i autentično naučava, te svojom vlašću ujedno objavljuje i utvrđuje i načela moralnoga reda koja proistječu iz same ljudske naravi.¹⁰

Katolička crkva se, dakle, u skladu sa svojim naukom i shvaćanjem svoga poslanja u svijetu, obraća svim ljudima, za koje se osjeća odgovornom i s kojima je povezana. Gospodarska pitanja nisu jedina, ili bar nisu prvotna pitanja kojima se ona bavi, ali su ta pitanja važna za život ljudi, kao i za cjelokupnu društvenu zajednicu, pa stoga važna i za Crkvu. O tomu Drugi vatikanski sabor kaže: „Crkva je iskusna u brizi za čovjeka i to je nagoni da svoje vjersko poslanje nužno proširi na različita područja u kojima djeluju muškarci i žene da bi u skladu sa svojim dostojanstvom kao osobe tražili, doduše uvijek ograničenu, sreću koja je moguća u ovome svijetu.“¹¹ U skladu s time, Crkva razvija svoj socijalni nauk. To je sustavan pristup koji je Crkva izgradila prema društveno-gospodarskom području. Početak socijalnoga nauka seže u 19. stoljeće, kada, pod utjecajem teških problema koje je nametnula industrijalizacija, pape kleru i vjernicima počinju davati neke smjernice. Socijalni nauk doživljava svoj postupni razvoj od početnoga otvaranja u enciklici¹² *Rerum novarum* preko enciklika kasnijih papa sve do današnjega vremena. U njezin poziv na djelovanje i suradnju sada su uključeni svi ljudi, kako vjernici, tako i svi ljudi dobre volje.¹³ Za sintagmu *socijalni nauk Crkve* definitivno se opredijelio papa Ivan Pavao II. u svojoj enciklici *Sollicitudo rei socialis* iz 1987. On u njoj ističe da „Socijalni nauk Crkve nije neki treći put između liberalističkog kapitalizma i marksističkog kolektivismu, a ni neka moguća alternativa za neka druga rješenja, koja nisu tako radikalno oprečna: on je jednostavno zasebna kategorija. On nije neka ideologija, već brižljivo izrađena formulacija rezultata pomnog razmišljanja o složenoj zbilji ljudske egzistencije u društvu i na

⁷ Prema samoshvaćanju katoličkoga učiteljstva, učiteljska punomoć pripada cjelokupnom episkopatu, ukoliko je među sobom i s rimskim biskupom kao svojom glavom jedno, ukoliko je on autoritativna glava toga kolegija. Učiteljstvo nije samo čuvar i mjesto rasuđivanja, nego se zahtijeva da bude i mjesto izlaganja i učenja., Usp. Rahner, K. – Vorgrimler, H., *Teološki rječnik*, Forum bogoslova Đakovo, Đakovo 1992., str. 634. – 636.

⁸ *Isto*, 2.

⁹ Usp. *Isto*, 3.

¹⁰ Usp. *Dignitatis humanae, deklaracija o pravu osobe i zajednica na društvenu i građansku slobodu u vjerskoj stvari*, u: *Drugi vatikanski koncil: Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008. (dalje: *Dignitatis humanae*), br. 14, str. 504.

¹¹ Ivan Pavao II, *Sollicitudo rei socialis*, u: Valković, M. (ur.), *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991. (dalje: *Sollicitudo rei socialis*), br. 41., str. 609.

¹² Enciklika (od grč. enkýklios), znači doslovno okružnica. Papinske okružnice datiraju od 7. stoljeća, a ovaj izraz se koristi od 18. stoljeća. Citira se po početnim riječima na latinskom jeziku (npr. *Rerum novarum*). Enciklika je izjava redovitog učiteljstva i ima po svojoj naravi, u svojem jeziku, svojim naglascima i aspektima veću vremenski uvjetovanost nego neka konačna odluka o vjeri., Usp. Rahner, K. – Vorgrimler, H., *Teološki rječnik*, Forum bogoslova đakovo, Đakovo 1992., str. 143.

¹³ Usp. Canobbio, G. *Mali teološki leksikon*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., str. 249.

međunarodnoj razini, i to u svjetlu vjere i crkvene predaje. Njegov je osnovni cilj da tu zbilju protumači, pri čemu ispituje je li u skladu ili ne sa smjernicama evanđeoskog učenja o čovjeku i o njegovom zemaljskom, a ujedno i transcendentnom pozivu, te da na temelju toga pruži putokaz kršćanskog življenja. Stoga on ne ulazi u okvir neke ideologije, već spada u teologiju i to posebno u moralnu teologiju.¹⁴

U suvremenim, pluralnim društvima, jamče se neke temeljne osobne i političke slobode, u koje spadaju i sloboda govora, savjesti i vjeroispovijedi. Ustav Republike Hrvatske to izražava ovako: „Jamči se sloboda savjesti i vjeroispovijedi i slobodno javno očitovanje vjere ili drugog uvjerenja.“¹⁵ Kada je riječ o međunarodnim dokumentima, na globalnoj razini je to izrečeno u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima koji je usvojila Opća skupština Ujedinjenih naroda: „Svatko ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere. To pravo uključuje slobodu očuvanja ili prihvaćanja neke vjere ili uvjerenja po svom osobnom izboru, kao i slobodu da se pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoju vjeru ili uvjerenje bogoslužjem, obredima, praktičnim vršenjem i poučavanjem.“¹⁶ Slično se o ovomu pitanju određuje i Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda: „Svatko ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi; to pravo uključuje slobodu da se promijeni vjeroispovijed ili uvjerenje i slobodu da se pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoju vjeroispovijed ili uvjerenje bogoslužjem, poučavanjem, praktičnim vršenjem i obredima.“¹⁷ Dakle, država je, kao i međunarodna zajednica, odlučna zajamčiti slobodu ispovijedanja vjere kao jednoga od temeljnih prava, ali ne samo unutar same zajednice pripadnika jedne vjere ili u privatnom životu njenih članova, nego i njezino javno, slobodno očitovanje.

Katolička crkva definira to svoje pravo govora ovako: „Crkvi pripada da uvijek i svugdje naviješta ćudoredna načela, pa i o društvenom poretku, i da donese sud o bilo kojim ljudskim stvarima kad god to traže osnovna prava ljudske osobe ili spasenje duša.“¹⁸ U deklaraciji *Dignitatis humanae* je izražena važnost slobode Crkve, tolike slobode koliku zahtijeva briga oko spasenja ljudi. Sloboda Crkve je osnovno načelo u odnosima između Crkve i javnih vlasti i cijeloga građanskog poretka. Crkva isto tako zahtijeva za sebe slobodu jer je ona i društvo ljudi koji imaju pravo živjeti u građanskom društvu prema propisima kršćanske vjere.¹⁹

Valja ipak naglasiti da:

- „Crkva ne raspolaže tehničkim rješenjima socijalno-ekonomskih i političkih problema;
- Crkva za sebe ne traži pravo miješanja u politiku država niti se želi staviti na mjesto države;
- Crkva ne prihvaća kao svoju zadaću da njezin socijalni nauk prevladava u političkom životu;

¹⁴ *Solicitudo rei socialis*, br. 41., str. 610.

¹⁵ *Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst*, Narodne novine 85/2010 (dalje: *URH*), čl. 40.

¹⁶ *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, čl. 18., https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacijama/Zakoni%20i%20ostali%20propisi/UN%20konvencije/Medjunarodni_pakt_o_građanskim_i_političkim_pravima_HR.pdf (pristupljeno 21. svibnja 2015.)

¹⁷ *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Narodne novine – Međunarodni ugovori 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, čl. 9.1

¹⁸ *Zakonik kanonskoga prava*, Glas koncila, Zagreb, 1988., kan. 747§2, str. 343.

¹⁹ *Dignitatis humanae*, br.13., str. 501-502.

- Crkva svoj socijalni nauk temelji na razumu i naravnom pravu, tj. na onome što je upisano u narav svakog ljudskog bića što otvara univerzalnu vrijednosnu perspektivu socijalno-ekonomske, kulturne i političke sfere djelovanja.²⁰

Katolička crkva, dakle, želi služiti društvu po dijalogu i služenju ljudima, ne tražeći za sebe ulogu koja pripada državi. Ciljevi Crkve i države različitoga su reda, s vlastitim sredstvima, u vlastitoj sferi djelovanja, ali i jedna i druga djeluju u korist istoga subjekta, čovjeka. Dobro osoba i ljudskih zajednica prospješeno je dijalogom ustrojenim između Crkve i civilnih vlasti.²¹ Gospodarsku, socijalnu i sve druge državne politike provodi država i Crkva to uvažava. „Crkva, koja se na temelju svoje zadaće i mjerodavnosti ni na koji način ne miješa s političkom zajednicom niti se veže uz bilo koji politički sustav, znak je ujedno i zaštita transcendentnosti ljudske osobe. Politička zajednica i Crkva su, svaka na svome osebnom području, jedna o drugoj neovisne i autonomne. Obje su, iako s različitog naslova, u službi osobnog i društvenog poziva istih ljudi. Tu će službu obavljati na dobro svijui to učinkovitije što budu bolje njegovale zdravu međusobnu suradnju, vodeći dakako računa o prilikama mjesta i vremena.“²² Moderne demokracije usvajaju načelo odvojenosti vjerskih zajednica od države, načelo koje je izraženo i u Ustavu Republike Hrvatske: „Sve vjerske zajednice jednake su pred zakonom i odvojene od države.“²³ Dakle, i Crkva i država imaju jasan stav o toj odvojenosti i neovisnosti tih dviju institucija koje, u konačnici, imaju i različite ciljeve.

Ono u čemu često dolazi do pogrešnoga razumijevanja je činjenica da Crkva, odvojena od države, nije i ne može biti odvojena od društva, čiji je sastavni dio, bilo kao institucija, bilo po svim svojim članovima koji se, s jedne strane, smatraju Crkvom, odnosno njezinim članovima, a s druge su strane sudionici života države i društva kojima pripadaju. Stoga Crkva mora govoriti kada su u pitanju temeljna prava svake osobe, pa i u sklopu gospodarskoga života. Crkvi je, dakle, imanentan govor o društvenim pitanjima (u koja spadaju i gospodarska), i ona se, ako želi biti dosljedna samoj sebi, toga ne može odreći, štoviše, dužna je to činiti.

3. Što Katolička crkva može činiti kada je riječ o gospodarstvu?

„Crkva socijalnu poruku evanđelja ne smije smatrati teorijom, nego, u prvom redu, temeljem i motivacijom djelovanja.“²⁴ Ono što Crkva konkretno može činiti moguće je sažeti u nekoliko točaka:

- dijalog sa svima zainteresiranima u kojemu će ponuditi svoja načela i promišljanja o gospodarskim pitanjima, pokazujući socijalnu važnost evanđelja, o čemu je primarno riječ u ovomu radu;
- pomoć potrebitima, odnosno ublažavanje problema prisutnih u društvu, povezanih sa siromaštvom, nezaposlenošću, nepravednom raspodjelom dobara i drugim gospodarskim pitanjima. To je socijalni aspekt djelovanja Crkve, nazvan kršćanskim

²⁰ Matulić, T., *Rerum novarum nekad i danas*, u: Baloban, S. – Črpić, G. (ur.), *O novim stvarima u suvremenoj Hrvatskoj*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 52.

²¹ Papinsko vijeće *Iustitia et pax*, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005. (dalje: *Kompendij socijalnog nauka Crkve*), br. 445., str. 316.

²² *Gaudium et spes*, br. 76, str. 786-787.

²³ *URH*, čl. 41. st. 1.

²⁴ Ivan Pavao II., *Centesimus annus*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., br. 57, str. 103. (dalje: *Centesimus annus*)

karitasom, a koji se odnosi na ublažavanje ili otklanjanje posljedica gospodarskih problema. Ovo je oduvijek bila zadaća Crkve, bilo da se to činilo organizirano, bilo da su se time bavili pojedini članovi Crkve i, s njenoga stajališta, neodvojiva je od promišljanja o gospodarskim pitanjima. O ovom aspektu Ivan Pavao II. piše: „Tako je sastavni dio naučavanja i najranije prakse Crkve uvjerenje da su po svome poslanju ona sama, njezini službenici i svaki njezin član obvezni ublaživati bijedu patnika, bili oni blizu ili daleko, i to ne samo od svoga „viška“ nego i od „nužnoga“. Suočeni s primjerima bijede ne smijemo prednost davati suvišnom nakitu crkava i skupocjenim predmetima bogoštovlja; naprotiv, mogla bi biti i obveza da se takvi predmeti otuđe kako bi se potrebnima dao kruh, piće, odjeća i stan.“²⁵ Crkva, kao organizirana struktura, osobito može biti od pomoći u onim zemljama i područjima gdje nije organiziran sustav socijalne skrbi ili države institucije teško ili gotovo uopće ne funkcioniraju, odnosno, tamo gdje država ne dopire svojom pomoći do građana. Ipak, ukoliko državna socijalna politika postoji i ostvaruje se preko nadležnih državnih ustanova, utoliko Crkva ne može biti primarni čimbenik socijalne politike. Osobito tu ulogu ne može preuzeti u državama koje sebe definiraju kao socijalne, među koje spada i Republika Hrvatska²⁶, jer bi time preuzela prerogative države, što Crkva niti može činiti, niti joj je to nakana. Ona tada može nadopunjavati rad državnih socijalnih ustanova, na svoj specifičan način, u onom dijelu socijalnih potreba koje država ne ispunjava.

- Crkva može biti dobar sudionik gospodarskoga života: biti dobar i pravedan poslodavac svima koji su, na različitim poslovima, profesionalno zaposleni u Crkvi te biti odgovoran sudionik gospodarskoga života – redovito izvršavati svoje obveze prema državi ukoliko one postoje po bilo kojoj osnovi i ispunjavati ugovorne i druge obveze koje je preuzela. Ovo se odnosi na Crkvu i njezino djelovanje na svim razinama.
- Praktična primjena načela socijalnoga nauka Crkve od njezinih članova u njihovu redovitome i svakodnevnom sudjelovanju u društvenome i gospodarskom životu. Tu spada i donošenje ispravnih prosudbi o gospodarskim, kulturnim, radnim i političkim procesima društvene zajednice kojoj se pripada, kao i eventualni aktivni angažman u tim procesima, u njihovom znanstvenom promišljanju, različitim oblicima udruživanja ili javnoga djelovanja, ali i u svakodnevnome sudjelovanju u gospodarskome životu.

Iz kontinuiranoga razvoja katoličke socijalne misli, može se prepoznati temeljni stav Crkve prema gospodarskim pitanjima: čovjek je tvorac, središte i cilj svih društveno-ekonomskih ustanova. Cijeli socijalni nauk razvija se počinjući od načela koje potvrđuje nedodirljivo dostojanstvo ljudske osobe.²⁷ Ovaj stav najprije definira enciklika *Mater et Magistra* govoreći o socijalnome nauku: „Ovom je nauku glavno načelo: čovjek pojedinac nužno je temelj, uzrok i cilj svih društvenih ustanova“²⁸. Potom ga definira i Drugi vatikanski sabor: „I u gospodarsko-društvenom životu treba poštovati i promicati dostojanstvo ljudske osobe, njezin cjelovit poziv i dobro čitavoga društva. Čovjek je, naime, začetnik, središte i svrha gospodarsko-

²⁵ *Sollicitudo rei socialis*, br. 31, str. 599.

²⁶ Usp. *URH*, čl. 1., Narodne novine br. 85/10

²⁷ *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 107., str. 90.

²⁸ Ivan XXIII., *Mater et Magistra*, u: *Sto godina...* (dalje: *Mater et Magistra*), br. 219., str. 153.

-društvenog života.“²⁹ U enciklici *Redemptor hominis* Ivana Pavao II. naglašava da je čovjek „prvi i temeljni put Crkve“³⁰. Ovo je, na sličan način, ponovljeno i naglašeno u Katekizmu Katoličke crkve: „Svaka je zajednica određena vlastitim ciljem te je dosljedno podvrgnuta posebnim pravilima; no, počelo, subjekt i svrha svih društvenih ustanova jest i mora biti *ljudska osoba*.“³¹ Ipak, dobro čovjeka podrazumijeva i dobro zajednice te stoga Crkva jednako želi „da, nakon uspostave prvoga društvenoga reda, svi narodi počnu već jednom uživati blagostanje, radost i mir.“³² Zbog toga je, zainteresirana za čovjeka, Crkva ujedno, neizbježno, zainteresirana za društvo, a posljedično i za gospodarska pitanja koja ga obilježavaju.

4. Socijalni nauk Crkve³³

Već je rečeno da Crkva ne želi stupiti na mjesto politike, znanosti ili društvenih institucija, pa i radnika i radničkih organizacija kojima je zadaća baviti se gospodarskim pitanjima. Ali, ono što može jest ući sa svima u dijalog na načelima svoga socijalnog nauka. Trajna načela socijalnoga nauka Crkve³⁴ tvore prave i istinske osnove kršćanskoga socijalnog nauka. Riječ je o načelu dostojanstva ljudske osobe, o općem dobru, o supsidijarnosti i solidarnosti. Crkva ih pokazuje kao prvi i temeljni uporišni parametar za tumačenje i prosuđivanje društvenih pojava, a trebaju se promatrati u jedinstvenosti i povezanosti, kao što je i socijalni nauk jedinstveni *corpus* koji tumači društvene stvarnosti na cjelovit način. U kršćanskoj socijalnoj misli je poimanje pravde povezano s ljubavlju i milosrđem. Socijalna pravda proširuje se na socijalnu ljubav, čime se izbjegava da se slijepo ustrajanje na pravdi ne pretvori u nehumanost (*summum ius, summa iniuria*).^{35 36}

4.1. Dostojanstvo ljudske osobe

Kada je riječ o dostojanstvu ljudske osobe, Crkva govori o čovjeku, o svakom čovjeku. Prema njezinom učenju, čovjek je od Boga dobio neusporedivo i neotuđivo dostojanstvo, a Crkva mu se obraća i služi mu na jedinstven način. Cjelokupni društveni život izraz je njegovog nezamjenjivog protagonista, ljudske osobe, a Crkva je tumač te spoznaje, priznajući i potvrđujući središnji položaj ljudske osobe na svakom području. „Mnogi, a ne samo Arnold Toynbe, vide u poimanju čovjeka kao osobe najveći pozitivni prinos evropske civilizacije (ukoliko je uistinu humanistička) ostalim civilizacijama svijeta...“³⁷ Osoba nije samo pasivni objekt, nego aktivni

²⁹ *Gaudium et spes*, br. 63, str. 759.

³⁰ Ivan Pavao II., *Redemptor hominis*, u: *Sto godina...*, br. 14., str. 437.

³¹ *Katekizam Katoličke crkve*, br. 1881., str. 477.

³² *Mater et Magistra*, br. 263., str. 161.

³³ Socijalni nauk crkve ne smatra se ideologijom niti nekim tzv. trećim putem između liberalizma-kapitalizma i marksizma-socijalizma već zasebnom kategorijom. Zadatak mu je primarno biti u skladu s evanđeljem i tako pružati smjernice za postupanje u konkretnim situacijama., usp. *Sollicitudo rei socialis*, br. 41, str. 610

³⁴ *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 105-208, str. 89-159.

³⁵ Valković, M.: *Socijalni nauk Crkve i socijalna politika*, Revija za asocijalnu politiku, god.1, br. 1, Zagreb, 1994., str. 20-21.

³⁶ Slijedom toga svi oni demokratski sustavi i društva u kojima je legaliziran prekid ljudskog života pobačajem (osim u specifičnim okolnostima) i/ili eutanazijom ne mogu se smatrati socijalno pravednima jer zadiru u vrhunaravni moralni red. Vidi: Babić, Z.: *Socijalna pravednost i tržišna efikasnost – teoretski koncepti i uloga države*, Ekonomski prehled br. 5-6/2006., HDE Zagreb, 2006., str. 350-351.

³⁷ Valković, 1994., str. 19.

i odgovorni društveni subjekt vlastitoga rasta zajedno sa zajednicom čiji je dio. Ljudska osoba je odgovorno i slobodno biće, jedincato i neponovljivo, i ne smije biti iskorištena u projektima ekonomskog, društvenog i političkog karaktera. Ispravno služenje osobnom slobodom zahtijeva točne uvjete ekonomskog, socijalnog, pravnog, političkog i kulturnog reda, koji se često ne priznaju i krše. Osoba je po svojoj naravi društveno biće. Ljudska društvenost nije jednolika, nego poprima različite izričaje. Opće dobro, naime, ovisi o zdravom društvenom pluralizmu. Gibanje prema proglašavanju ljudskih prava se uočava kao izvanredna prigoda kako bi se ljudsko dostojanstvo univerzalno djelotvornije priznavalo i promicalo. Korijen čovjekovih prava treba tražiti u dostojanstvu koje pripada svakome ljudskom biću. Prema učenju Crkve, ljudska prava nemaju svoj posljednji izvor u pukoj volji ljudskih bića, u državi ili javnim vlastima, nego u samomu čovjeku i u Bogu, njegovome Stvoritelju. Prava su neodvojivo povezana s dužnostima, a područje čovjekovih prava se proširilo na prava naroda i nacija, shvaćenih na toj specifičnoj razini zajedničkoga života.

4.2. Načelo općeg dobra

Čovjek ne može sam razviti svoju osobnost i društvenost te je pri tome upućen na druge, što je od zajedničke koristi. „U katoličkom socijalnom nauku trajno je prisutno staro načelo o općem dobru (*bonum commune*) makar njegovo tumačenje i primjena u modernom pluralističkom društvu bili spojeni s brojnim problemima i teškoćama. Dok je načelo solidarnosti općenito prihvaćeno, načelo općega dobra nailazi na protivljenje, jer se njime često manipuliralo.“³⁸ Načelo općega dobra mora se odnositi na svaki aspekt društvenoga života, a proizlazi iz dostojanstva, jedinstva i jednakosti svih osoba. Prema shvaćanju Crkve, opće dobro je skup uvjeta društvenoga života koji grupama i pojedincima omogućuje da potpuno i lakše dođu do vlastitoga savršenstva. Ono je od svih i za svakoga; socijalno djelovanje puninu doseže ostvarujući opće dobro. Društvo koje na svim razinama želi smišljeno ostati u službi ljudskoga bića jest ono društvo koje si kao glavni cilj postavlja opće dobro, ukoliko je dobro svih ljudi i cijeloga čovjeka. Opće dobro obvezuje sve članove društva: nitko nije oslobođen od suradnje u njegovu postizanju i njegovu razvoju prema vlastitim sposobnostima. S općim dobrom treba se dovesti u sklad sadašnja neravnoteža između bogatih i siromašnih. Odgovornost za postizanje općega dobra pripada, osim pojedinim osobama, također i državi, jer je opće dobro razlog postojanja političke vlasti. Da bi se opće dobro zajamčilo, vlada svake države ima specifičnu zadaću pravedno usklađivati različite pojedinačne interese. Ispravno pomirenje partikularnih dobara skupina i pojedinaca jedna je od najosjetljivijih zadaća javne vlasti. Načelo opće namjene zemaljskih dobara u osnovi je općega prava na korištenje dobrima. Crkva smatra da je riječ o nadasve naravnome pravu, upisanom u čovjekovu narav, a ne o tek pozitivnom pravu koje je vezano s povijesnom prolaznošću.

4.2.1. Opće dobro i privatno vlasništvo

Kako se to izražava u socijalnom nauku Crkve, privatno vlasništvo i drugi oblici privatnoga posjedovanja dobara daju svakomu prijeko potreban prostor za osobnu i obiteljsku

³⁸ Valković, 1994., str. 19.

samostalnost te ih treba smatrati proširenjem ljudske slobode. Budući da stimuliraju odgovorno vršenje službe, tvore jedan od uvjeta građanskih sloboda. Privatno vlasništvo je bitan element gospodarske politike koja je istinski socijalna i demokratska, te je jamstvo ispravnoga društvenog poretka. Socijalni nauk zahtijeva da vlasništvo dobara bude jednako dostupno svima, tako da svi postanu barem u nekoj mjeri vlasnici, i isključuje pribjegavanje formama zajedničkoga i mješovitog vlasništva. Pravo na privatno vlasništvo, međutim, nije apsolutno i nedodirljivo. Ono je podređeno pravu na zajedničku uporabu, opću namjenu dobara. To načelo ne protivi se pravu na vlasništvo, nego pokazuje potrebu da ga se uredi. Socijalni nauk potiče na priznavanje društvene funkcije bilo kojega oblika privatnoga posjedovanja. „Dobra ovoga svijeta izvorno su namijenjena svima. Pravo na vlasništvo je opravdano i nužno, ali ono ne poništava vrijednost toga načela: na njemu, zapravo, počiva, socijalna hipoteka.”³⁹ Opća namjena dobara nosi i obvezu o njihovoj upotrebi za one koji su im zakoniti vlasnici. Pojedina osoba ne može djelovati ne vodeći računa o učincima upotrebe vlastitih sredstava, nego mora djelovati tako da, osim osobnoga i obiteljskoga probitka, teži općemu dobru. Iz toga slijedi obveza vlasnika da ne drže djelatovrnama dobra koja posjeduju, te da ih namijene proizvodnoj djelatnosti, pa i povjeravajući ih onomu tko ima želju i sposobnosti da s njima započne proizvodnju. Sadašnje povijesno razdoblje, stavljajući društvu na raspolaganje nova dobra koja su ranije bila potpuno nepoznata, nameće ponovno tumačenja načela opće namjene zemaljskih dobara, čineći potrebnim njegovo proširivanje koje uključuje i plodove gospodarskoga i tehničkog napretka. Vlasništvo nad ovim novim dobrima postaje sve važnijim, jer se na njemu temelji bogatstvo industrijaliziranih nacija daleko više nego na vlasništvu prirodnih izvora. Potrebno je, stoga, odstraniti zapreke i monopole koji pojedinim narodima kočé razvitak te jamčiti svima – i pojedincima i narodima – temeljne uvjete koji dopuštaju sudjelovanje u razvitku. Također, ne mogu se zaboraviti niti tradicionalni oblici vlasništva, osobito drevni oblici zajedničkoga vlasništva koje karakterizira društveni ustroj domorodačkih naroda. Ono je oblik vlasništva koji u gospodarski, kulturni i politički život tih naroda zahvaća toliko duboko da tvori temeljni element njihova preživljavanja i blagostanja. Ipak, i ta vrsta vlasništva podložna je razvoju. Kao odlučujuće pitanje ostaje, pak, pravedna raspodjela zemlje, napose u zemljama u razvoju ili u onima koje su izašle iz kolektivističkog sustava ili su se oslobodile kolonizacije. Mogućnost stjecanja zemlje čini sustav društvene sigurnosti koji se može ostvariti u zemljama koje imaju slab administrativni ustroj.

4.2.2. *Opća namjena dobara i povlašteno opredjeljenje za siromašne*

Načelo opće namjene dobara zahtijeva da se s posebnom brigom pazi na siromašne i one u rubnim prilikama. Kršćani trebaju donositi odluke u vezi s vlasništvom i upotrebom dobara u skladu s tim opredjeljenjem. Kršćanski realizam, s jedne strane, cijeni hvalevrijedne napore da bi se pobijedilo siromaštvo, ali, s druge strane, upozorava na ideološka stajališta koja potkrepljuju iluziju da se problem siromaštva može potpuno istisnuti iz svijeta. Siromašni su posebna obveza Crkve, odnosno svih kršćana. To se odnosi kako na materijalno siromaštvo, tako i na kulturno i vjersko siromaštvo. Zabrinutost za siromašne mora se na svim razinama provesti u konkretne čine, uključujući tu i potrebne reforme. Koje će to reforme biti i na koji

³⁹ *Solicitudo rei socialis*, br. 42, str. 611.

način će se ostvariti, ovisit će o mjesnim prilikama, ali te reforme moraju obuhvaćati međunarodnu neuravnoteženost.⁴⁰

4.3. Načelo supsidijarnosti

Supsidijarnost je jedna od najstarijih i najkarakterističnijih uputa socijalnoga nauka Crkve. Nemoguće je promicati dostojanstvo osobe ako se ne vodi briga o obitelji, skupinama, udruženjima (ekonomskim, društvenim, političkim, profesionalnim i drugim) koja ljudi osnivaju u području civilnoga društva. Na osnovi toga načela, sva društva višega reda moraju se staviti u stav pomaganja (*subsidium*) u odnosu prema nižima. Supsidijarnosti shvaćenoj na pozitivan način – kao gospodarska, zakonska i institucionalna pomoć pružena najmanjim društvenim jedinicama, odgovara niz implikacija koje nameću državi da se uzdržava od onoga što bi suzilo životni prostor manjih i bitnih stanica društva. S načelom supsidijarnosti ne slažu se centralizacija, birokratizacija, asistencijalizam, neopravdana i pretjerana prisutnost države i javnoga aparata, uz porast troškova u tu svrhu. Ipak, različite okolnosti mogu preporučivati da država provodi zamjensku zadaću. Primjerice, potrebno je da država promiče gospodarstvo zbog nemogućnosti autonomne inicijative. Također, u situacijama teške neravnoteže i društvene nejednakosti samo javna vlast može stvoriti uvjete veće jednakosti, pravde i mira. Ipak, ta institucionalna zamjena ne smije se proširiti izvan onoga što je doista nužno jer svoje opravdanje ima u izvanrednosti prilika. Posljedica supsidijarnosti je sudjelovanje, koje se izražava u nizu djelatnosti u kojima građanin, osobno, u udruzi ili preko vlastitih predstavnika pridonosi kulturnom, gospodarskom, društvenom i političkom životu građanske zajednice kojoj pripada, imajući na umu opće dobro.

4.4. Načelo solidarnosti

Solidarnost proizlazi iz jedinstva ljudskog roda, jednake vrijednosti svakog čovjeka kao čovjeka i unutarnje povezanosti i međuzavisnosti svih ljudi.⁴¹ Solidarnost pridaje osobitu važnost jednakosti sviju u dostojanstvu i pravima, osobito u postojećoj međuovisnosti među ljudima i narodima koja se očituje na svim razinama. Nasuprot međuovisnosti i njezinom stalnom širenju, i dalje u svijetu postoje izrazito velike nejednakosti među razvijenim zemljama i zemljama u razvoju koje se hrane različitim oblicima iskorištavanja, ugnjetavanja i korupcije. Novi odnosi međuovisnosti moraju biti, prije svega, usmjereni etičko-socijalnoj solidarnosti. Iz solidarnosti se treba zauzimati za opće dobro, odnosno, dobro svih i svakoga.

5. Ljudski rad

Prema socijalnom nauku Crkve⁴², rad je sastavni dio ljudske zbilje, premda nije razlog života. Tijek povijesti je obilježen velikim dostignućima rada, ali i iskorištavanjem brojnih radnika i uvredama nanesenima njihovu dostojanstvu. S pojavom industrijske revolucije i prvom

⁴⁰ Usp. *Isto*, br. 43., str. 612.

⁴¹ Valković, 1994., str. 19.

⁴² *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 255-322, str. 195-235.

socijalnom enciklikom, u središte promišljanja dolazi radničko pitanje, odnosno problem iskorištavanja radnika, s jedne strane, te ideološke instrumentalizacije pravednih potraživanja svijeta rada. Rad je ključ cjelokupnog socijalnog pitanja koji uvjetuje i gospodarski razvoj, a ima objektivnu i subjektivnu dimenziju. U objektivnom smislu, rad je skup djelatnosti, izvora, sredstava i tehnike kojima se čovjek služi da bi proizvodio. U subjektivnom smislu, rad je djelovanje čovjeka, sposobnoga obavljati razne radnje koje pripadaju radnome procesu i koje odgovaraju njegovu pozivu vladanja zemljom⁴³.

Rad, zbog svojega subjektivnog i objektivnog obilježja, iznad je svakoga drugog čimbenika proizvodnje. To načelo napose vrijedi što se tiče kapitala. Socijalni nauk suočio se s odnosima između rada i kapitala, ističući prednost prvoga nad drugim i njihovu komplementarnost. Sama unutarnja logika proizvodnoga procesa pokazuje potrebu njihova uzajamnoga prožimanja i hitnost da se ostvare gospodarski sustavi u kojima će se nadvladati proturječje između rada i kapitala, jer, niti kapitala može biti bez rada, niti rada bez kapitala. Sasvim je krivo pripisivati bilo samome radu, bilo samome kapitalu, ono što je stečeno njihovim združenim učinkom.

Odnos između rada i kapitala pokazuje često naznake sukobljavanja koje s promjenom društvenih i gospodarskih okruženja poprima novo obilježje. Prije je sukob bio zbog ostvarenja što veće dobiti, zbog čega su se plaće zadržavale na najnižoj mogućoj razini, dok se danas taj sukob događa zbog potrage za produktivnošću, u uvjetima tehničkoga napretka i globalizacije tržišta. Prisutni su oblici posla koji su na štetu osobe – rad na crno, maloljetnički rad, potplaćeni rad, rad koji se iskorištava, pretjerana fleksibilizacija; zamijenjeni su sredstvo i svrha. Potrebno je ispravno procijeniti rad u proizvodnome procesu.

Privatno i javno vlasništvo, kao i razni mehanizmi gospodarskoga sustava, moraju biti stavljeni na raspolaganje gospodarstvu u službi čovjeka, tako da pridonose načelu opće namjene dobara. Sredstva za proizvodnju se ne smiju posjedovati protiv rada, a ne mogu se niti posjedovati radi posjedovanja. Zaradu od smanjivanja rada i društvenoga bogatstva, od nezakonitoga izrabljivanja, špekulacije i razbijanja solidarnosti u svijetu rada Crkva smatra nezakonitom.

Radnici moraju uživati dovoljno odmora i slobodnoga vremena koje će im dopustiti da njeguju obiteljski, kulturni, društveni i vjerski život. Stoga Crkva smatra da je blagdanski, tj. nedjeljni odmor pravo. Javne vlasti imaju, pak, obvezu bdjeti kako se građanima ne bi uskraćivalo, zbog ekonomske produktivnosti, vrijeme određeno za odmor i za bogoštovlje.

5.1. Pravo na rad

Rad je temeljno pravo i dobro prikladno za izražavanje i povećanje ljudskoga dostojanstva. Crkva naučava vrijednost rada ne samo zato što je on uvijek osoban nego i zbog obilježja potrebe: radi uzdržavanja obitelji, da bi se imalo pravo na vlasništvo, da se pridonese općemu dobru ljudske obitelji. Zbog toga je nezaposlenost „prava društvena nevolja“⁴⁴, posebno kod mladih. Crkva drži da je rad dobro svijetu koje mora biti na raspolaganju svima

⁴³ Usp. Post 1, 28, *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.

⁴⁴ Ivan Pavao II., *Laborem exercens*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., br. 18., str. 57.

onima koji su za njega sposobni. Društvo u kojemu je pravo na rad uništeno ili se sustavno nije čelo i u kojemu mjere gospodarske politike radnicima ne dopuštaju da postignu zadovoljavajuće razine zaposlenja, ne može steći svoje etičko ozakonjenje ni društveni mir. Tu važna uloga pripada osobama ili ustanovama kadrima usmjeravati, na nacionalnoj razini, politiku rada i gospodarstva. Sposobnost planiranja društva, usmjerena prema općemu dobru i okrenuta prema budućnosti, mjeri se na temelju radnih perspektiva koje je kadra ponuditi. Visoka stopa nezaposlenosti, prisutnost sustava za podučavanje koji su zastarjeli i trajnih poteškoća u pristupu obrazovanju i tržištu rada velika su zapreka, posebno za mlade. Nezaposlenost u sebi krije opasnost od društvene marginalizacije i odbacivanja, osobito za ranjive skupine: mlade, žene, manje stručne radnike, oštećene u razvoju, useljenike, bivše zatvorenike, nepismene, sve koji nailaze na veće poteškoće kod traženja zaposlenja. Sve raširenija potreba da se u tijeku života više puta promijeni radno mjesto zahtijeva pružanje prilike za prekvalifikaciju.

Problem nezaposlenosti na odgovornost poziva državu, kojoj pripada obveza promicanja djelatnih politika rada, potičući, u tu svrhu, svijet proizvodnje. Obveza države se, pritom, ne sastoji u izravnome jamčenju prava na rad, režimski dovodeći u red gospodarski život i umrtvljujući slobodnu inicijativu pojedinca, nego više u podupiranju djelatnosti poduzeća, stvarajući uvjete koji će osigurati prilike za rad, potičući tu aktivnost gdje bi bila nedostatna i podupirući je u momentima krize.

Obitelji i rad zaslužuju da ih se u stvarnosti promatra zajedno jer se uzajamno uvjetuju na razne načine. Stoga je potrebno da poduzeća, profesionalne organizacije, sindikati i država budu promicatelji politika koje ne kažnjavaju nego pospješuju obitelj sa stajališta zaposlenja.

Crkva je stava da je ženska prirodna sposobnost potrebna u svim izrazima društvenoga života, pa se stoga treba zajamčiti prisutnost žena i na radnome mjestu. Prvi nužni korak u tom smjeru je konkretna mogućnost pristupa profesionalnome obrazovanju. Organizacija rada mora voditi računa o dostojanstvu i pozivu žene. To je pitanje na kojemu se mjere kvaliteta društva i stvarna zaštita prava na rad žena. Upozorava se stalnost brojnih oblika diskriminacije žena koji posvuda pokazuju prilike koje iskorištavaju i ponižavaju žene, a hitnost stvarnoga priznanja žena u radu osobito se uočava na području zarade, osiguranja i socijalnog osiguranja.

Maloljetnički rad Crkva smatra vrstom nasilja koja je manje zamjetna od drugih, ali koja zato nije manje strašna. Bez obzira na sve ekonomske, političke i pravne implikacije, ovo ostaje bitno moralni problem. Na ovaj problem je upozoreno već u enciklici *Rerum novarum*, a on ni danas nije nadvladan. Socijalni nauk proziva porast radnoga iskorištavanja maloljetnika u uvjetima pravoga ropstva, što predstavlja teško kršenje ljudskoga dostojanstva.

Seljenje osoba i njihov dolazak u razvijene države u potrazi za poslom često se shvaća kao prijatna. Ipak, useljenici u većini slučajeva odgovaraju radnoj potrebi koja bi inače ostala nezadovoljena. Institucije zemlje domaćina moraju svim radnicima osigurati jednaka prava bez diskriminacije.

Poljoprivredni rad zaslužuje osobitu pozornost zbog svoje društvene, kulturne i gospodarske uloge, u okruženju gospodarstva koje je sve globaliziranije, i zbog svoje sve veće važnosti u očuvanju prirodnoga okoliša. Poljodjelstvu i poljodjelskim radnicima potrebno je povratiti njihovu pravu vrijednost. U nekim je državama nužna ponovna raspodjela zemlje, u okviru djelotvornih politika agrarne reforme, radi nadilaženja zapreke koju neproduktivno veleposjedništvo – što ga socijalni nauk Crkve osuđuje – postavlja pravome gospodarskom

razvoju. Zemlje u razvoju se mogu učinkovito suprotstaviti tome procesu koncentracije vlasništva ako se suoče s nedostacima i kašnjenjima na zakonskome planu glede priznavanja vlasništva nad zemljom i u odnosu na tržište zajmova, nezainteresiranošću za istraživanje i obrazovanje u poljoprivredi, nemarom glede socijalnih službi i infrastrukture u ruralnim područjima. Agrarna reforma je, stoga, i politička potreba, ali i moralna obveza, kako bi se omogućili pozitivni učinci koji proizlaze iz otvorenosti tržišta.

5.2. Prava radnika

Stav je Katoličke crkve da se prava radnika, kao i sva ostala prava, zasnivaju na naravi ljudske osobe i njezinu transcendentnom dostojanstvu. Socijalno učiteljstvo Crkve smatralo je da neka treba popisati, priželjkujući njihovo priznavanje u pravnom sustavu: pravo na pravednu plaću; pravo na odmor; pravo na radni ambijent i proizvodne procese koji ne ugrožavaju fizičko zdravlje radnika i ne ranjavaju njihov moralni integritet; pravo da se očuva vlastita osobnost na radnome mjestu, te da se ne mora trpjeti nasilje nad vlastitom savješću ili nad vlastitim dostojanstvom; pravo na prikladne subvencije nužne za uzdržavanje nezaposlenih radnika i njihovih obitelji; pravo na mirovinu, kao i osiguranje u starosti, bolesti i slučaju nesreća povezanih s radom; pravo na socijalne mjere povezane s majčinstvom; pravo na okupljanje i udruživanje.

Plaća je najvažnije sredstvo za ostvarenje pravednosti u radnim odnosima; ona je zakonit plod rada. Rad treba tako nagrađivati da se čovjeku osiguraju sredstva za dostojno materijalno, društveno, kulturno i duhovno življenje. Jednostavan sporazum između radnika i poslodavca glede visine plaće nije dovoljan da bi se dogovorena plaća nazivala pravednom jer ona ne smije biti ispod razine neophodne za uzdržavanje. Pravednu raspodjelu dohotka treba ostvariti vodeći računa o objektivnoj vrijednosti učinaka rada, ali i o ljudskome dostojanstvu subjekata koji ga obavljaju.

Nadalje, socijalni nauk Crkve priznaje legitimnost štrajka kad se pokaže kao neizbježno ili barem nužno sredstvo, u vidu razmjerne koristi, nakon što su se neučinkovitima pokazali svi drugi načini nadvladavanja sukoba. Štrajk uvijek mora biti mirna metoda zahtijevanja i borbe za vlastita prava; on postaje moralno neprihvatljiv kad je praćen nasiljem, ili ako mu se pridaju ciljevi koji nisu izravno povezani s uvjetima rada ili su protivni općemu dobru.

5.3. Solidarnost među radnicima

Crkveno učiteljstvo priznaje temeljnu ulogu koju imaju radnički sindikati koji štite vitalne interese zaposlenih i koji su konstruktivni čimbenik društvenoga poretka i solidarnosti te stoga nužni element društvenoga života. Odnosi u svijetu rada moraju biti u znaku suradnje. Socijalni nauk ne misli da su sindikati samo odraz „klasne“ strukture društva, ni da su eksponenti klasne borbe koja neizbježno vlada društvenim životom. Sindikati su, zapravo, promicatelji borbe za društvenu pravednost, za prava radnika u njihovim specifičnim zanimanjima; to je normalna zauzetost za pravedno dobro, a ne borba protiv drugih. Sindikatu, osim toga, pripadaju i predstavljanje usmjereno ispravnom organiziranju ekonomskog života i odgoj društvene svijesti radnika. Sindikalne organizacije imaju obvezu utjecati na političku vlast, ali

one nemaju obilježje političkih stranaka, ne smiju biti podložne odlukama političkih stranaka ili s njima imati pretijesne veze, jer time ne ispunjavaju vlastitu zadaću nego postaju sredstvo za neke druge ciljeve.

Sindikati su danas pozvani djelovati u novim oblicima, šireći djelokrug svojega solidarnog djelovanja, tako da budu zaštićeni, osim tradicionalnih radničkih kategorija, i radnici s netipčnim ugovorima ili s ugovorima na određeno vrijeme, nezaposleni, useljenici, sezonski radnici, radnici čije je zaposlenje dovedeno u opasnost spajanjem poduzeća i radnici s nedostatkom profesionalnog doškovanja, sve u današnjemu društveno-ekonomskom kontekstu, obilježene sve bržim procesima ekonomsko-financijske globalizacije.

6. Gospodarski život

U Svetome pismu, temelju učenja Katoličke crkve, nalazi se dvostruko stajalište⁴⁵ s obzirom na gospodarska dobra i bogatstvo. S jedne strane je prisutno poštovanje prema materijalnim dobrima kao potrebnima za život, dok se, s druge strane, ona ne osuđuju kao takva, nego zbog njihove loše upotrebe. Osuđuju se prijevara, lihva, iskorištavanje i očigledne nepravde, osobito u odnosu prema najsiromašnijima. Potrebno je, međutim, uspostaviti nove odnose pravednosti, bogatstva, solidarnosti i dijeljenja te djelatno tragati za društvenim poretkom u kojemu će se naći prikladna rješenja za rješavanje materijalnoga siromaštva i izlazak iz bijede. Stoga je i dobro upravljanje materijalnim dobrima, koja treba upotrebljavati, čuvati i povećavati, te ih staviti u službu čovjeka i društva, zahtjev pravednosti.

Gospodarski život je nužno povezan s moralom, odnosno, moral je, prema shvaćanju Crkve, konstitutivni dio ekonomskoga života jer svrha gospodarstva nije u njemu samomu nego u njegovoj ljudskoj i društvenoj namjeni kojima služi. Stoga nije prihvatljiv ekonomski rast postignut na štetu ljudskih bića, cijelih naroda ili društvenih skupina, nego se on treba temeljiti na načelu solidarnosti. Da bi poprimilo moralni izgled, gospodarsko djelovanje mora za subjekte imati sve ljude i sve narode i ne može se svesti na puko gomilanje dobara, odnosno samo na kvantitativni razvoj, nego on mora biti i kvalitativan. „Crkva je odbacila totalitarne i ateističke ideologije, povezane u modernom dobu s ‘komunizmom’ i ‘socijalizmom’. K tome u praksi ‘kapitalizma’ odbila je individualizam i apsolutno prvenstvo zakona tržišta nad ljudskim radom. Regulacija tržišta samim centralnim planiranjem u osnovi izopačuje društvene veze; a regulacija samim zakonom tržišta vrijeđa društvenu pravdu, jer ima mnogo ljudskih potreba koje tržište ne može zadovoljiti... Još prije logike razmjene jednakih vrijednosti i oblika pravde koji su joj svojstveni, postoji nešto što se duguje čovjeku zato što je čovjek snagom njegova eminentnog dostojanstva.”⁴⁶ Socijalni nauk moralno vrednuje tržišnu ekonomiju na sljedeći način: ako se pod kapitalizmom misli na ekonomski sustav koji priznaje temeljnu i pozitivnu ulogu poduzetništva, tržišta, privatnoga vlasništva, i, dosljedno, odgovornosti za sredstva proizvodnje i slobodnoga ljudskog stvaralaštva u sektoru ekonomije, onda je ocjena pozitivna. No, ako se pod kapitalizmom misli na sustav u kojemu sloboda u ekonomskom sektoru nije stavljena u čvrst pravni kontekst koji će ju staviti u službu ljudske osobe, onda je ocjena negativna.

⁴⁵ *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 323- 376, str. 237-269.

⁴⁶ *Centesimus annus*, prema: Babić, 2006., str. 351.

6.1. Privatna inicijativa i poduzeće

Socijalni nauk Crkve slobodu na gospodarskomu području smatra temeljnom vrijednošću i neotuđivim pravom. Svatko, naime, ima pravo na ekonomsku inicijativu, u poduzetništvu, u području planiranja i inovacija. Stoga se upozorava na negativne posljedice ograničenja ili nijekanja toga prava u ime „jednakosti“ svih u društvu, što, zapravo, umrtvljuje inicijativu.

Poduzeće, osim za vlasnika, stvara bogatstvo za cijelo društvo te se stoga, preko proizvodnje dobara i korisnih usluga, mora odlikovati služenjem općemu dobru i izgrađivati gospodarstvo koje je doista u službi čovjeka.

Socijalni nauk priznaje pravednu funkciju profita kao prvoga pokazatelja dobrog razvoja tvrtke. Nužno je, međutim, unutar samoga poduzeća nastojanje oko profita uskladiti s prijeko potrebnom zaštitom dostojanstva osoba koje rade, čime se pospješuje proizvodnost i djelotvornost samoga rada. U gospodarskom i financijskom djelovanju je traganje za pravednim profitom prihvatljivo, ali je pribjegavanje lihvi moralno osuđeno: „Oni koji u robnoj razmjeni lihvarskim i trgovinskim postupcima uzrokuju glad i smrt svoje braće po čovječstvu, neizravno počinjaju ubojstvo za koje u krivi.“⁴⁷ Ta se osuda proteže i na međunarodne gospodarske odnose, osobito što se tiče stanja manje razvijenih zemalja.

Budući da poduzetnička djelatnost ima veliku i gospodarsku i društvenu važnost, obnašanje poduzetničkih i upraviteljskih odgovornosti zahtijeva stalno razmišljanje o moralnim razlozima koji moraju voditi bilo kakav izbor. Poduzetnici i upravitelji ne mogu voditi računa samo o ekonomskome cilju poduzeća, nego i poštovanju ljudskoga dostojanstva radnika koji rade u poduzeću. U velikim strateškim i financijskim odlukama o kupnji ili prodaji, preustroju, zatvaranju pogona, spajanja, ne može se ograničiti isključivo na kriterije financijske ili trgovinske naravi. Socijalni nauk ustraje na potrebi da se radna djelatnost ustroji tako da se podupire obitelj, osobito majke, da se odgovori na zahtjev kvalitete proizvoda i usluga i da se ulaže, kada to dopuštaju ekonomski uvjeti i politička stabilnost, i tamo gdje će se pojedincima i narodima pružiti prilika za valoriziranje vlastitoga rada.

6.2. Gospodarske institucije u službi čovjeka

Jedno od prioritetnih pitanja u gospodarstvu jest korištenje izvorima koji su ograničeni. Stoga svaki pojedini gospodarski subjekt, kao i svako društvo, moraju pronaći strategiju za njihovo korištenje na što je moguće razumniji način, slijedeći načelo ekonomičnosti. To uključuje odgovornost i sposobnost subjekata poput tržišta, države i posredničkih društvenih tijela.

Socijalni nauk Crkve cijeni prednosti koje pružaju mehanizmi slobodnoga tržišta, kako za bolje korištenje izvorima, tako i za olakšavanje razmjene proizvoda. Pravo natjecateljsko tržište djelotvorno je sredstvo za postizanje važnih ciljeva pravednosti: obuzdati pretjerani profit, odgovoriti na potrebe potrošača, štedjeti izvore, nagrađivati inovacije, postići zdravu konkurenciju. Iako se tržištu priznaje uloga nezamjenjivoga sredstva za unutarnje reguliranje gospodarskoga sustava, ističe se potreba da se ono poveže s moralnim svrhama koje će omeđiti prostor njegove autonomije. Ne može se, međutim, prihvatiti da se samo tržištu povjeri opskrbljivanje svih kategorija dobara, odnosno onih koja nisu i po svojoj naravi ne

⁴⁷ *Katekizam Katoličke crkve*, br. 2269., str. 561.

mogu biti roba i kojima se ne trguje. U suvremenim društvima tržište poprima važnu društvenu funkciju pa je stoga važno otkriti njegove najpozitivnije potencijale i stvoriti uvjete koji će omogućiti njihovo konkretno razvijanje.

Djelovanje države i ostalih javnih vlasti se mora uskladiti s načelom supsidijarnosti, odnosno omogućiti slobodno obavljanje gospodarske djelatnosti. Ono se mora nadahnjivati i na načelu solidarnosti te utvrditi granice autonomije strana da zaštiti onu slabiju. Zahtjev države, stoga, treba biti odmjeran, prema stvarnim potrebama društva. Temeljna zadaća države na gospodarskom polju je da odredi pravni okvir koji je kadar uređivati gospodarske odnose, odnosno stvoriti prikladno zakonodavstvo, ali i oprezno usmjeravati ekonomske i socijalne politike, tako da nikada ne postane manipulator u tržišnim djelovanjima koja moraju ostati slobodna od nadstrukturnih i autoritarnih ili čak totalitarnih prisila. Tržište i država, dakle, trebaju djelovati komplementarno. Ubiranje poreza i javni trošak od ključne su gospodarske važnosti za svaku političku zajednicu. Cilj kojemu treba težiti javno financiranje je biti sredstvo razvoja i solidarnosti. Javno financiranje usmjerava na opće dobro kada se drži nekih temeljnih načela:

- plaćanje poreza kao specifikacija obveze solidarnosti;
- racionalnost i jednakost u nametanju davanja;
- strogost i integritet u upravljanju i namjeni javnih izvora.

Civilno društvo, organizirano u svojim posredničkim tijelima, sposobno je pridonijeti postizanju općega dobra stavljajući se u odnos djelotvorne suradnje i komplementarnosti prema državi i prema tržištu. Privatne neprofitne organizacije imaju specifičnu ulogu u gospodarskome životu jer predstavljaju pokušaj spajanja proizvodne učinkovitosti i solidarnosti.

Korištenje vlastitom kupovnom moći treba ostvarivati u kontekstu moralnih zahtjeva pravednosti i solidarnosti te društvenih odgovornosti. Odluka, pak, gdje i u što investirati, uvijek je i moralna i kulturna odluka. Crkva upozorava i na izazov konzumerizma koji zadržava stalno usmjeravanje prema „imati“ umjesto prema „biti“ i koji, između ostaloga, ugrožava i buduće naraštaje koji će, zbog pretjeranoga trošenja, morati živjeti u opljačkanome prirodnom okolišu.

6.3. Suvremeni izazovi u gospodarstvu

Socijalni nauk kao jedan od suvremenih izazova ističe fenomen ekonomsko-financijske globalizacije i sve veće integracije nacionalnih ekonomija na planu trgovanja dobrima i uslugama te financijskih transakcija. Sve je važnija uloga financijskih tržišta čiji su razmjeri enormno porasli i čiji je razvoj teško predvidjeti. Iako su prednosti globalizacije smanjenje troškova komunikacija i novih tehnologija te ubrzanje trgovine i financijskih transakcija, javljaju se i s time povezani rizici. Javljaju se pokazatelji koji otkrivaju porast nejednakosti, kako između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, tako i između industrijaliziranih zemalja. Skrb za opće dobro nalaže da se uoče nove prilike za preraspodjelu bogatstva među različitim područjima planeta u korist onih koja su u nepovoljnijemu položaju. Upozorava se, naime, da inovacije mogu prodrijeti i širiti se unutar određene zajednice ako njihovi potencijalni korisnici dopru do praga minimalnoga znanja i financijskih izvora. Sâmo slobodno kolanje kapitala stoga nije dovoljno da pospješi približavanje zemalja u razvoju onima koje su razvijenije.

Međunarodno trgovanje promiče razvoj i može stvoriti novu zaposlenost. Međutim, socijalni nauk je više puta isticao iskrivljenje međunarodnoga trgovinskog sustava koji često, zbog protekcionističkih politika, diskriminira proizvode koji dolaze iz siromašnih zemalja te sprječava rast industrijskih djelatnosti i prijenos tehnologija prema tim zemljama. Uvijek je, stoga, potrebno podsjećati na važnost etičkih kriterija u međunarodnim ekonomskim odnosima.

Solidarnost koja je prikladna dobu globalizacije zahtijeva zaštitu ljudskih prava. Osobitu pozornost treba posvetiti lokalnim posebnostima i kulturnim različitostima koje su u pogibeljbi zbog ekonomsko-finanjskih procesa u tijeku. Globalizacija, naime, ne može biti nova vrsta kolonijalizma. Potrebno je snažno isticati i solidarnost među naraštajima, u skladu s načelom opće namjene dobara.

Povijesno iskustvo pokazuje da, ako nema prikladnih novčarskih sustava, nema niti gospodarskoga rasta. Financije trebaju služiti stvarnoj ekonomiji i, na kraju, razvoju osoba i ljudskih zajednica. Zabrinjavajuće je da proces obnavljanja i deregulacije finansijskih tržišta jača u samo nekim dijelovima svijeta jer i ekonomski sustavi zemalja koje su iz toga procesa isključene suočavaju se s eventualnim negativnim posljedicama. Nužno je pospješiti finansijski sustav ne smanjujući mu potencijale ni učinkovitost te uvesti normativni okvir za zaštitu stabilnosti i zajamčiti transparentnost.

Potrebno je istaknuti postupan gubitak djelatnosti države-nacije u vođenju ekonomsko-finanjskih dinamika. Djelovanje vlada pojedinih zemalja sve je više uvjetovano očekivanjima međunarodnih tržišta kapitala. Stoga reguliranje tih procesa, osim nacionalne države, treba preuzeti i međunarodna zajednica, prikladnim političkim i pravnim sredstvima. Na međunarodnoj je razini potrebno promicati cjelovit i solidaran razvoj te suradnju između država na području ekonomskih i s njima povezanih socijalnih problema. Osim između pojedinih država, razlika je između bogatih i siromašnih i unutar pojedinih društava, što „istodobno i zbunjuje i sablažnjava.“⁴⁸

Za socijalni nauk, gospodarstvo je samo jedan oblik i jedna dimenzija ljudske djelatnosti, koja se ne može apsolutizirati i postati jedina vrijednost društva. Cjelokupni društveni sustav ne može ignorirati etičku i religioznu dimenziju. Materijalna dobra su potrebna, ali se čovjekov život, kao ni život zajednice, ne mogu svesti na samo materijalističku dimenziju. U pronalaženju novih potreba i novih načina njihova zadovoljavanja nužno je poštivati sve dimenzije ljudske osobe te odgajati potrošače za odgovornu uporabu slobode izbora, a proizvođače i djelatnike u masovnim komunikacijama za odgovornost, uz nužan zahvat javnih vlasti.

7. Zaključak

Kada govori o gospodarskim pitanjima, Katolička crkva u središte stavlja čovjeka, ali ne samo kao sudionika gospodarskoga života, u bilo kojemu svojstvu, nego promatrajući ga kao cjelokupnu osobu. Zbog čovjekove vrijednosti, i nužnoga poštivanja njegova dostojanstva, za Crkvu su gospodarska pitanja prije svega moralna pitanja koja leže u temelju svakoga gospodarskog života i njegova uređenja. Također, gospodarska pitanja se ne mogu promatrati izolirano od drugih društvenih pitanja, nego samo u njihovoj međusobnoj povezanosti. Kako će gospodarski život biti uređen, ovisi o svim njegovim sudionicima kojima

⁴⁸ *Solicitudo rei socialis*, br. 14., str. 581.

Crkva, u skladu s vlastitim naukom, izlazi u susret svojom brigom o čovjeku koja se temelji na naravnome moralnom zakonu.

Papa Benedikt XVI. je, prilikom pohoda Hrvatskoj 2011., u svome govoru na susretu s predstavnicima civilnoga društva, akademske zajednice, kulture, poduzetnika, diplomatskog zbora i s poglavarima vjerskih zajednica osobito naglasio pitanje savjesti za koju je rekao kako o njoj, kao o „kritičkom čimbeniku“, o tome kako je se shvaća i koliko se ulaže u njeno oblikovanje, ovisi kvaliteta društvenoga i građanskog života i kvaliteta demokracije.⁴⁹ Crkva, kao iznimno bitna institucija vjerskog i općedruštvenog života, može i dužna je ući u društveni dijalog o gospodarskim pitanjima, nudeći svoj pogled na njih i djelujući kroz ostale formalne i neformalne društvene institucije u okviru svojeg poslanja. Crkva nema ambiciju, niti može, stupiti na mjesto aktivnih sudionika gospodarskoga života, niti zamijeniti druge društvene ili postojeće državne institucije. Ona može zahtijevati od svojih članova da postupaju u skladu s moralno oblikovanom savješću te se, izlažući svoja načela, obraćati svim ljudima dobre volje nudeći orijentir za prosuđivanje i moralno odlučivanje u skladu sa savješću, u vremenima kada je gospodarski život osobito kompleksan, zahtjevan i pun promjena. Dakle, Crkva u oblikovanju gospodarskoga života računa prije svega na savjest i moralno postupanje svih njegovih sudionika.

Katolička crkva se sustavno bavi gospodarskim pitanjima, pozorna na znakove vremena, pa se, iako neki izričaji s vremenom izgube na aktualnosti upravo zbog promjena koje se događaju u vremenu, može primijetiti kontinuitet u nauku i pridržavanje istih principa. Crkva svoj nauk, pa tako i stav o gospodarskim pitanjima, izlaže u dokumentima učiteljstva i to ima svoju prednost jer se oni pripremaju pozorno i s prethodnim pažljivim promišljanjem, što doprinosi njihovoj trajnijoj vrijednosti, ali, s druge strane, to ponekad može ostaviti dojam sporijega reagiranja Crkve na neki problem koji je u određenom trenutku vrlo aktualan. Druga poteškoća je to da se ne razumije, ili bar ne u potpunosti, zadaća Crkve i njezina uloga u društvu. Ona, prije svega, ima zadaću navijestiti život i nauk svoga utemeljitelja Isusa Krista i ima transcendentnu dimenziju kroz koju prvotno promatra i osobu i zbivanja u društvu iz te dimenzije ona o njima i progovara. Ona može samo govoriti, odnosno, naviještati svoj nauk, i tako se obraćati svojim članovima i svim ljudima dobre volje, a ne može preuzeti ulogu drugih odgovornih subjekata. Isto tako, pogrešno je Crkvu reducirati samo na njezin socijalni govor, ili čak samo socijalno djelovanje, jednako kao što bi bilo pogrešno, u drugim slučajevima, reducirati ju na njezin doprinos na drugim područjima, primjerice, znanosti, obrazovanju ili kulturnoj baštini. Jedino će ostajući vjerna svome poslanju Katolička crkva doprinijeti oblikovanju ljudskoga društva u skladu s vrijednostima istine, slobode i pravednosti.⁵⁰ Proces oblikovanja društva nikada nije u potpunosti dovršen, te je, stoga, i zadaća Crkve u tome oblikovanju trajno sudjelovati, govoreći otvoreno o svim novim pitanjima koja se tijekom vremena pojavljuju, ispunjavajući tako svoje društveno poslanje. S druge strane, Crkvi u tom oblikovanju treba dati pravo javnosti i zbog njezine uloge u društvu, i njezinih članova, koji, zapravo, jesu Crkva, i koji su ujedno i pripadnici društva, što je, uostalom, zajamčeno i svim relevantnim pravnim dokumentima o tome pitanju.

⁴⁹ Usp. Papa Benedikt XVI.: *Govor na susretu s predstavnicima civilnog društva, akademske zajednice, kulture, poduzetnika, diplomatskog zbora i s poglavarima vjerskih zajednica*, u: *Zajedno u Kristu, papa Benedikt XVI. u Hrvatskoj, Zagreb, 4.-5. lipnja 2011.*, Zagrebačka nadbiskupija i Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 2012., str. 58.

⁵⁰ Usp. *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 197-208, str. 151-159.

LITERATURA

1. Babić, Z.: *Socijalna pravednost i tržišna efikasnost – teoretski koncepti i uloga države*, Ekonomski pregled br. 5-6/2006., HDE Zagreb, 2006.
2. Baloban, S.: *Socijalni nauk Crkve u Hrvatskoj*, u: *Bogoslovska smotra 76 (2006)*, br. 4.
3. Baloban, S. – Črpić, G. (ur.), *O novim stvarima u suvremenoj Hrvatskoj*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013.
4. Baloban, S. – Črpić, G. – Petrović Štefanac, D. (ur.), *Kultura rada u Hrvatskoj: Peti hrvatski socijalni tjedan*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014.
5. Benedikt XVI., *Caritas in veritate*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010.
6. *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.
7. Canobbio, G.: *Mali teološki leksikon*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002.
8. Črpić, G. – Džolan, M. (ur.), *Slobodna nedjelja: kultura u nestajanju?*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Kršćanska sadašnjost, Franjevački institut za kulturu mira i Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb, 2014.
9. *Drugi vatikanski koncil: Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.
10. *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, NN-MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10
11. Franjevački svjetovni red, Priopćenje za javnost povodom konačnog prijedloga novog zakona o radu, <http://ofs.hr/priopcenje-za-javnost/> (pristupljeno 19. svibnja 2017.)
12. Gutierrez, G., *Teologija oslobođenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989.
13. Hrvatska biskupska konferencija, *Deklaracija Petog hrvatskog socijalnog tjedna*, <http://www.hbk.hr/?type=vijest&ID=365> (pristupljeno 19. svibnja 2017.)
14. Ivan Pavao II. *Centesimus annus*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.
15. *Katekizam Katoličke crkve*, Hrvatska biskupska konferencija i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994.
16. [Laudato.hr, Priopćenje s 54. zasjedanja HBK](http://www.laudato.hr/Novosti/Hrvatska/Priopcenje-sa-54-zasjedanja-HBK.aspx), <http://www.laudato.hr/Novosti/Hrvatska/Priopcenje-sa-54-zasjedanja-HBK.aspx> (pristupljeno 1. lipnja 2017.)
17. Macan, I.: *Centesimus annus, socijalna enciklika Ivana Pavla II.*, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 46(1991), br. 5.
18. *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* – usvojen na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 16. prosinca 1966. godine (rezolucija br. 2200 A /XXI/) stupio na snagu 23. ožujka 1976. godine https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacijama/Zakoni%20i%20ostali%20propisi/UN%20konvencije/Medjunarodni_pakt_o_gradjanskim_i_politickim_pravima_HR.pdf (pristupljeno 21. svibnja 2017.)
19. Papa Franjo, *Evangelii gaudium*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013.
20. Papa Franjo, *Laudato si'*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.
21. Papa Franjo, *Misericordiae vultus*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.

22. Papinsko vijeće *Iustitia et pax: Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.
23. Papinsko vijeće *Iustitia et pax, Za reformu međunarodnoga financijskog i monetarnog sustava*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012.
24. Rahner, K. – Vorgrimler, H.: *Teološki rječnik*, Forum bogoslova Đakovo, Đakovo 1992.
25. *Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst*, NN 85/2010
26. Valković, M. (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.
27. Valković, M.: *Socijalni nauk Crkve i socijalna politika*, Revija za socijalnu politiku, god.1, br. 1, str. 19., Zagreb 1994.
28. Wood, D., *Medieval Economic Thought*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
29. Zagrebačka nadbiskupija i Nadbiskupski duhovni stol: *Zajedno u Kristu, papa Benedikt XVI. u Hrvatskoj, Zagreb, 4-5. lipnja 2011.*, Zagreb, 2012.
30. *Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Hrvatske o pravnim pitanjima*, NN-MU 3/97
31. *Zakonik kanonskoga prava*, Glas koncila, Zagreb, 1988.

Summary

CATHOLIC CHURCH'S VIEW ON ECONOMICS

The Catholic Church, as a participant of social life, and because of its mission, considers itself to be responsible for expressing its position on all social, as well as on economic issues. That right is also recognized by the contemporary legislation. However, that position is not always known enough in public. The Church cannot give some concrete technical solutions based upon its Social Doctrine, neither it has that role. However, the Church, as an important institution of religious and social life as a whole, can and must enter the dialogue on economic issues, offering its view on them and acting in public life through other formal and informal institutions according to its mission. The Church has always taken care of those in need, and with social changes in the industrial revolution has started to systematically build its Social Doctrine which is being developed until today. In Social Doctrine of the Church, exposed by the Church Magisterium, and based upon The Holy Scripture, the fundamental position on economic matters is clearly expressed: human person is in the center of the entire economic life and should be given priority over all other interests in economics. The Church has built the principles underlying its social teaching: human dignity, common good, subsidiarity and solidarity and has also given its opinion on certain issues: work, economics and international development.

Key words: *Social Doctrine of the Church, the Church and the state, society, dialogue, labor, economics.*